

OLOF RIBBING EESTIS 1921–1922

Kaido JAANSON

Tartu Ülikooli politoloogia osakond, Ülikooli 18, 50090 Tartu, Eesti; jaanson@ut.ee

Artikkel käsitleb aastail 1921 ja 1922 Eestis Karl XII sõjateed uurinud rootsi sõjaajaloolase Olof Ribbingu (1887–1964) aruandeid Rootsi kindralstaabile. Need valgustasid kaasagset riiklikku korraldust ja poliitilist situatsiooni Eestis, eriti olukorda Eesti sõjaväes, ja Eesti rahvusvahelist seisundit, eeskätt suhteid Venemaaga. Sellega Ribbingu huvi Eesti vastu ei lõppenud. Tema tegevust võib vaadelda kui Rootsi-Eesti sõdadevahelise ajajärgu sõjaliste sidemete algusetke.

Rootsi, Soome ja Eesti moodustavad Läänemere südametükk kolmnurga, mille Esimese ja Teise maailmasõja vahelistest sõjalistest kontaktidest ja koostööst on Rootsi ja Soome ning Soome ja Eesti suhted andnud ainet monograafiaks.¹ Kolmas külg, Rootsi-Eesti, on seni läbi uurimata. Kas sellest järeldub, et seal midagi uurida ei ole? Ma ei usu.

Kui aga Rootsi-Eesti militaarsidemeid Eesti iseseisvuse esimesel ajajärgul lahkama hakata, siis tuleks ilmselt alustada Olof Ribbingust (1887–1964).² Lugu jätkus sealt, kus ta kunagi katkenud oli – 1921. aasta suvel saabus Eestisse rootsi sõjaajaloolane Ribbing, et uurida Karl XII sõjateed.

34-aastane Olof Ribbing, Smålandi husaarirügemendi alamleitnant 1909, oli õppinud Rootsi kõrgemas sõjakoolis aastail 1916–1918 ja komandeeritud leitnan-

¹ **Turtola, M.** Från Torne älv till Systerbäck. Hemligt försvarssamarbete mellan Finland och Sverige 1923–1940. Stockholm, Militärhistoriska förlaget, 1987; **Leskinen, J.** Vendade riigisaladus. Soome ja Eesti salajane sõjaline koostöö Nõukogude Liidu võimaliku rünnaku vastu aastatel 1918–1940. Tallinn, Sinisukk, 2000. Soomekeelne originaal ilmus aasta varem.

² See Rootsi nn vabatahtlike ehk palgasõdurite üksus, mis viibis Eestis 1919. aasta esimesel poolel (vt **Jaanson, K.** Draakoni hambad. Rootsi ja Taani palgasõdurid 1919. aastal Eestis. Tallinn, Eesti Raamat, 1978, 43–76), ei kujutanud endast midagi, mis vääriks võrdlust meie teemaga. Huvi ei paku ka Harald Hjalmarson, kes käis Eestis värbamise algul, jaanuaris 1919 (samas, 33–34, 41–43). Intrigeerib nimi Hjalmar Frisell, kapten, Rootsi sõjaväelane, kes ajalehe Vaba Maa (1919, 17. märts) andmetel viibis Eestis 1918. aasta novembrist alates. Palgasõdurilusega ta igal juhul seotud ei olnud, kuid midagi rohkem temast ka teada ei ole. Küll oli Rootsis 5. märtsil 1918 tegevteenistusest lahkunud keegi kapten E. H. Frisell (Kungl. Krigsvetenskapsakademiens tidskrift, 1918, 7/8, 156).

dina kindralstaabi juurde 1918. 1922. aastal sai temast kindralstaabi kapten. Aastail 1941–1950 oli ta juba kolonelina kaitsestaabi sõjaajaloolise osakonna juhataja.³ Olof Ribbing põlvnes vanast aadlisuguvõsast, mille juured ulatuvad suure tõenäosusega tagasi 13. sajandi lõppu.⁴

ÜLDINE KAITSEÜHING JA OLOF RIBBING

Olof Ribbingu roll Rootsi tolelaegses ühiskondlikus elus oli veidi suurem kui olla tavaline sõjaajaloolane. 1922. aastal asus ta ametisse Üldise Kaitseühingu sekretärina. 1890. aastal moodustatud Üldine Kaitseühing (*Allmänna Försvarsföreningen*) oli mõjukas parempoolse iseloomuga organisatsioon, mis arendas suulist ja kirjalikku propagandat tugevdamaks Rootsi kaitsevõimet. Selle tegevust juhtis üheksaliikmeline täitevkomitee. Ühing andis välja ajakirja Vårt försvar (Meie Kaitse), mille toimetajaks aastail 1921–1924 oli muide samuti Olof Ribbing.

Alates 1911. aastast domineerisid järk-järgult selles organisatsioonis üha enam parempoolsed ja kutselised sõjaväelased. Juhtkond muutus järjest parempoolsemaks ja valgustuslik tegevus kohandus üha enam kindralstaabi mõtteviisiga. Ühingu propaganda oli kohandatud kindralstaabi nõuetele.⁵ 1923. aasta algul oli ühingu üle kahe tuhande liikme.⁶

Aastail 1923–1927 oli Üldise Kaitseühingu esimeheks Carl Hallendorf (1869–1929). 1922. aasta 5. detsembril Stockholmi kaupmeeste klubis korraldatud Balti riikidele pühendatud koosolekul kuulus professor Hallendorf Eesti asjuri sõnutsi selle vähemuse hulka, kelle arvates Rootsi huvi Balti riikides ei saanud üksnes kaubanduslik ja kultuuriline olla, vaid et nende “riikide olemasolu ka Rootsile suure tähtsusega on, mispärast tuleb sealseid sündmusi alati silmas pidada”.⁷

Suurimat vastutust organisatsiooni töö eest kandis selle sekretär. Alates organisatsiooni rajamisest oli selleks alati olnud keegi tegevteenistusest, enamasti mõni noorem kindralstaabi ohvitser. Aastail 1919–1921 veidi soikunud tegevuse kohta on nenditud, et see aktiveerus tugevasti, kui sekretäriks sai kindralstaabi kapten Olof Ribbing.⁸

³ Vem är det? Svensk biografiskt handbok 1929. Stockholm, 1928, 656; Den introducerade Svenska adelns ättartavlor med tillägg och rättelser utgivna av Elgenstierna. VI Posse – von Scheven. Stockholm, P.A. Norstedt & Söners Förlag, 1931. Facsimilupplaga 1998. Sveriges Släktforskarförbund, 295.

⁴ Svensk uppslagsbok. Andra omarbetade och utvidgade upplagan, 24. Malmö, Förlaget Norden AB, 1957, 8; Hildebrand, B. Esbjörn Blåpanna och hans arvingar. Medelstidsstudier kring handlingar i Ribbinska huvudmannarkivet. – Personhistorisk tidskrift, 1934, 35, 5–9.

⁵ Wieslander, H. I nedrustningens tecken. Intressen och aktiviteter kring försvars frågan 1918–1925. Lund, 1966, 184.

⁶ Nordisk familjebok. Encyklopedi och konversationslexikon. Första bandet. Stockholm, Aktiebolagens förlag, 1923, 570.

⁷ Eesti Riigiarhiiv (ERA), f 957, n 12, s 362, l 3–4.

⁸ Wieslander, H. I nedrustningens tecken, 185.

Olof Ribbing oli ka nn Brunkebergi klubi aktiivne liige. Selle klubi organiseerisid 1917. aasta sügisel Otto Järte⁹ ja soomerootslane Adolf Törngren. Klubi paiknes Stockholmi kesklinnas Brunkebergi väljakul, millest ka tema nimi. Brunkeberg kujutas sõjaväelaste ja eraisikute suhtluskohta. Klubi liikmeskonna enamiku moodustasid teadlased ja riigiametnikud, kuid ka tegevsojaväelaste osa oli hämmastav. Oli ka majandusringkondade ja vabade kutsete esindajaid. 1924. aasta Teise Koja valimiste järel jõudsid mõned selle klubi liikmed noorte parempoolsete esindajatena Riksdagi. Ohvitseride seas domineerisid kindralstaabi ohvitserid, kuid oli ka mereväeohvitseri.¹⁰

Ribbing kuulus sellesse kitsamasse Rootsi ohvitseride ringkonda, kes oli üheks oma eesmärgiks teinud Rootsi-Soome sõjalise liidu heaks töötamise.¹¹ Ja kindlasti tundis Olof Ribbing huvi ka seesuguste probleemide vastu, mis olid hilisemad kui need, mis jäid aega enne juunit 1701, mil Karl XII viimati Eestis viibis. Seda näitavad tema juba 1919. aastal ilmunud ülevaated sõjalis-poliitilisest olukorrast Venemaal.¹²

EESTIS...

1921. aastal oli Rootsi Eestit *de jure* tunnustanud ja hakkas temaga diplomaatilisi suhteid looma. 7. juulil teatas Rootsi välisminister, et diplomaatilise asjuriina saadetakse Eestisse ja Lätisse Erik af Wirsén (1875–1946).¹³ Väärrib märkimist, et saatkonda hakkas Tallinnas asutama endine ohvitser, Rootsi sõjaväeatašee Türgis ja Bulgaarias 1915–1920. Kuid see võis olla lihtsalt juhus. Wirséni eluloos oli see nimelt hetk, kui endisest sõjaväelastest sai diplomaat. Baltikumist siirdus ta juba saadikuks Balkanile ja lõpetas oma karjääri küllaltki tähtsal kohal, Berliinis. Tallinna jõudis Wirsén 25. juulil¹⁴, kaks nädalat pärast Ribbingut ja vähemalt

⁹ Otto Järte (1881–1961) oli Rootsi sotsiaaldemokraat, kes 1915 visati välja Rootsi Sotsiaaldemokraatlikust Töölisparteiist, kuna pooldas Rootsi sõtta astumist Saksamaa poolel Venemaa vastu. Hiljem sai temast Högerni (Rootsi parempoolne erakond) parlamendisaadik ja ajakirjanik, kes nõudis Rootsi kaitsevõime tugevdamist ja Põhjamaade aktiivset koostööd (vt ka **Scott, Fr. D.** Sweden. The Nation's History. Southern Illinois University Press, 1988, 469–479). Nagu ilmneb eestlase Aleksander Kesküla kohta keiserliku Saksamaa Berni saatkonnas koostatud toimikust, oli viimasel mingi seos Järtega (Politisches Archiv des Auswärtiges Amt, Secret 11, Varia III, 1, Kesküla und russische revol. Propaganda (K.R.), L248785). 1914. aasta sügisel oli Kesküla Saksamaa juhtkonnaga kokku leppinud, et ta püüab tõmmata Rootsit Baltikumis sõtta Venemaa vastu (**Jaanson, K.** Aleksander Kesküla maailmanägemus. – Acta Historica Tallinnensia, 2002, 6, 112). Talvest 1915/16 on teada, et Keskülal olid head suhted Rootsi ohvitseride seas (**Jaanson, K.** Eestlased Rootsi salapolitsei valsa silma all Esimese maailmasõja ajal. – Tuna, 2003, 1, 25). Milleni need jõudsid, ei tea.

¹⁰ Historisk tidskrift, 1967, 3, 405.

¹¹ **Kalela, J.** Grannar på skilda vägar. Det finländsk-svenska samarbetet i den finländska och svenska utrikespolitiken 1921–1923. Helsingfors, 1971, 89–91.

¹² **Ribbing, O.** Det militärpolitiska läget i Ryssland. – Svensk tidskrift, 1919, 4, 243–253; **Ribbing, O.** Utvecklingen av det militärpolitiska läget i Ryssland. – Svensk tidskrift, 1919, 7, 401–417. Viimases artiklis on juttu ka Balti riikidest.

¹³ ERA, f 1587, n 1, s 4, 18.

¹⁴ **Wirsén, E. af.** Minnen från fred och krig. Stockholm, 1942, 382.

paar päeva enne sõjaajaloolase siirdumist tagasi Stockholmi. Seega oli neil aega mõtteid vahetada, kui nad seda soovinuksid, sest Ribbing lahkus laevaga "Kalevi-poeg" Eestist 27. juulil.¹⁵

10. juulist Eestis viibinud Ribbing suhtles eeskätt sõja- ja haridusministeeriumiga. Sõjaminister Jaan Sootsiga kohtus rootslane kolm korda, neist kord tema kodus. Minister andis külalise käsutusse kindralstaabi kapteni Ernst Leithammeli, kes saatis teda kogu reisi vältel; kindralstaabi ülem kolonel Paul Lill aga auto koos kahe juhiga ja veneaegsed Eesti kaardid. Välisministeeriumis kohtus rootslane osakonnajuhataja Herman Hellatiga, kuna välisminister Ants Piip oli ära, algul piiririikide konverentsil Riias, seejärel aga Helsingis. Haridusministri abi Friedrich Sauer varustas ajaloolase kirjaga, mis tegi talle lahti arhiivide ja muude seesuguste institutsioonide ukseid.¹⁶

16. juulil 1921 suundus Ribbing Sootsi antud autoga Tallinnast Narva ja sealt Laiuse kaudu Tartusse, kus ta töötas arhiivides. Seda oli ta ka Tallinnas teinud. Teel Tallinnast Narva saatis teda Georg Wrangel, kes naasis pealinna rongiga 18. juulil. Hiljem edastas Wrangel eesti ajakirjanduses Ribbingu palve saata talle igasuguseid materjale, nii kontrollitud kui ka kontrollimata, mis puudutasid Narva lahingut ja Rootsi väe marsiteekonda Pärnust Narva ja sealt Laiuse kaudu Tartusse. Seda Wrangeli aadressil Tallinn, Toompea, rüütelkonna arhiiv.¹⁷

1922. aastal otsustati Ribbingule anda luba arhiivides töötada ja talle uurimistööd "kõiki võimalikke kergendusi teha" juba valitsuse tasandil.¹⁸ Nüüd olid tal kaasas kaks ajaloolasest arhivaari. Uurimistöö haaras seekord ka Riia arhiive. Samuti tutvuti jälle lahinguväljadega. Saadud abi eest väljendas Ribbing iseäranis palju tänu sõja-, haridus- ja välisministeeriumile.¹⁹ Muide, Karl XII marsruuti Tartust Riiga jätkas Ribbing ratsa.²⁰

Uurimistulemustest avaldas üks arhivaaridest, Birger Steckzén, kuningliku sõjaarhiivi teatiste sarjas 1923. aasta suvel²¹ aruande "Kindralstaabi arhiiviuuringud Eestis ja Lätis suvel 1922".²² Väärrib märkimist, et teatiste eelmine number oli ilmunud mitte vähem kui 37 aastat tagasi.²³ Seega oli tegu tõepoolest ajaloolise sündmusega.

¹⁵ Päevaleht, 1921, 27. juuli.

¹⁶ Krigsarkivet, Stockholm. Generalstabens. Utrikesavdelningens 1908–1937 hemliga arkiv. Reserapporter. Serie E I g (SkrA). Volym 67. Olof Ribbing. P.M. över vissa under resa i Estland gjorda iakttagelser. Stockholm den 30. juli 1921, 1–2.

¹⁷ Päevaleht, 1921, 28. aug. Missugune oli Georg Wrangeli ja Rootsi tollase välisministri Herman Wrangeli sugulusaste, samuti kas sellel ka mingit tähtsust oli, pole õnnestunud välja selgitada.

¹⁸ Vabariigi Valitsuse koosolekute protokollid 1922. Tallinn, 1923, 2. juuni, protokoll nr 46, VIII.

¹⁹ ERA, f 957, n 12, s 304, l 70; Vaba Maa, 1922, 19. okt.

²⁰ Vaba Maa, 1923, 10. märts.

²¹ Svenska Dagbladet, 1923, 25. juuli.

²² Generalstabens arkivforskningar i Estland och Lettland sommaren 1922. – Meddelanden från Kungl. Krigsarkivet utgivna av generalstabens krigshistoriska avdelning III. Stockholm, 1923, 3–18. Andmed autorluse kohta vt **Antik, R.** Estland in fremden Sprachen. Tartu, Akadeemiline Kooperatiiv, 1936, 16. 1922. aastal võis Baltikumis Eestist rohkemgi sõjaajaloolasi käia, kui tollastes allikates peegeldub (vt Historisk tidskrift, 1965, 1, 107).

²³ Kungl. Krigsvetenskapsakademiens tidskrift. Nittionde årgången, 1923, 11, 353.

... JA EESTIST

Eestist 1921 lahkudes teatas Ribbing, et Rootsis teatakse “Eestimaast ja rahvast veel väga vähe”, lubas aga koju jõudes sealsetes ajalehtedes ja ajakirjades pikemaid kirjutisi Eesti kohta avaldada.²⁴ Ta oli sõnapidaja mees. Esimene selline, seda koos piltidega, ilmus Svenska Dagbladetis juba 31. juulil.²⁵ Märtsis 1923 esines Ribbing Stockholmis *Karolinska Förbundet*’is ettekandega oma uurimisreiside kohta. Ettekannet valgustas “hulk udupilta”. Ettekande järel võttis sõna prints Karl, märkides, et mälestust Rootsist tuleb Baltimaadel kõrgeks pidada ja et Rootsi neid ajaloolisi suhteid alles peab katsuma hoida. Lõpuks tänas ta seltsi nimel Läti ja Eesti esindajaid Rootsis, kes ka kohal viibisid. Eestit esindas Oskar Öpik.²⁶

Mõlema sündmuse vahele mahtus aga kaks *pro memoria*’t, mis tollal avalikuks ei saanud.

Esimene p.m. sai paberile väga kähku. Päev pärast leitnant Ribbingu naasmist Eestist, 30. juulil 1921, oli see valmis. Ilmselt oli nõudlus suur, sest pliiatsimärkmest tekstil võib järeldada, et läbi loeti see ka juba samal päeval.²⁷ Teisega enam nii kiire polnud. Raporti oma 1922. aasta reisidest Eestisse ja Lätisse edastas kapten Ribbing kindralstaabi ülemale 4. veebruaril 1923. Kindralstaapi jõudis see järgmisel päeval, selle välisosakonda 8. veebruaril.²⁸

Lisaks sissejuhatusetele, mis algas kiidusõnadega Eesti võimude vastutulelikusele ning kirjeldas, kellega ja kuidas Olof Ribbing siin kohtus, koosnes esimene dokument kolmest osast. Esimene neist andis ülevaate Eesti riiklikust korraldusest ja poliitilisest olukorrast; teine, põhjalikum, olukorrast sõjaväes ja kolmas suhetest Venemaaga, kuid rööbiti sellega kommenteeris suhtumist ja suhteid teistegi riikidega. Probleemistik oli sama ka teises dokumendis, ainult et esikohal, seda ka asetusest, oli sõjaline ülevaade ning sisemine poliitiline situatsioon, välissuhted olid ühendatud pealkirja alla “Üldised tähelepanekud”.²⁹ Sõjalise ülevaate põhirõhk oli sellel, mis ja kuidas eelmise korraga võrreldes oli muutunud. Läti käsitlev dokument oli lühem ja kommenteeris asjade seisu, lähtudes sellest, mis ja kuidas erines Eestist või sarnanes Eestiga.³⁰

Riikliku korralduse kirjeldamist alustas Ribbing ühe anonüümseks jäetud opositsioonijuhi sõnadega, et tegu on riigiga, mida “püütakse juhtida nii vähe kui võimalik”. Riigikorda iseloomustas rootslase sõnutsi äärmuslik demokratism, igasuguse bürokraatia puudumine ja kõikjal valitsev tugev šovinism, mille all ta

²⁴ Päevaleht, 1921, 27. juuli.

²⁵ Päevaleht, 1921, 3. aug.

²⁶ Vaba Maa, 1923, 10. märts.

²⁷ SkrA. Volym 67. Olof Ribbing. P.M. över vissa under resa i Estland gjorda iakttagelser. Stockholm den 30. juli 1921, 1–12.

²⁸ SkrA. Volym 74. Kapten O. Ribbing med rapport angående iakttagelser i Estland och Lettland. Stockholm den 4. februari 1923.

²⁹ SkrA. Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Estland. Stockholm den 4. februari 1923.

³⁰ SkrA. Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Lettland. Stockholm den 4. februari 1923.

mõtles eestlaste rahvuslikkuse rõhutamist keeles, ajalehtedes, tänavanimedes ja mujal. See taotles eriti saksa mõju hävitamist. Ribbingule tundus, et sageli väitsid inimesed, kes kindlasti valdasid saksa keelt, end seda siiski mitte oskavat: "Vene keelega saab märksa kaugemale."³¹

Sõjalise organisatsiooni kirjeldus moodustab mõlema *pro memoria* mahu-kaima osa. Selle üleviimine rahuaja seisundisse ei olnud veel lõppenud ja kõik oli ümberkorraldamisseisundis. Seda rõhutas Ribbing mitmel korral. Seejuures on sõjalises ülevaates teksti järgi võimalik eristada, mida Ribbingule näidati ja mida ta ise tähele pani. Jalaväerügementide jaotusest ja organisatsioonist arvas ta, et need hakkavad olema ligikaudu samasugused nagu Soome jalaväes. Suurtükiväerügemendi tugevusest ei olnud rootslasel võimalik ülevaadet saada, kuna selle relvad polnud nähtaval. Inseneriüksused, niivõrd kui oli õnnestunud teada saada, polnud veel organiseeritud. Ratsaväge oli üksnes üks rügement, see paiknes Tartus ja tal oli esmaklassiline hobumaterjal. Lennuväe kohta sai ta üksnes teada, et selle üks angaariga lennuväli asetseb Tallinnast vahetult idas. Tanke oli suhteliselt palju, kuid erinevaid mudeleid. Kõik sõjaväekoolid, mida ta oli "kuulnud mainitavat", asetsesid Tallinnas.³² Teine p.m. kuulus, nagu öeldud, kindralstaabi-ülemale esitatud raporti juurde. Viidanud eelmisele, kirjeldas Ribbing põhiselt möödunud aja jooksul jala-, suurtüki- ja ratsaväes toimunud muutusi. Lennuväe puhul nentis kapten, et selle eest on üsna hästi hoolt kantud. Tartu juurde on rajatud uus suur lennuväli. Soomusrongid on ümber paigutatud Tapale, kuid varustus on üldiselt kõikjal ebaühtlane ja sageli puudulik.³³ Organisatsioonilisi ümberkorraldusi sõjaväes raskendas vajadus pöörata suurt tähelepanu piirivalvele.³⁴ Sõjaväekohustuslaste teenistusaeg ei olnud ikka veel lõplikult kindlaks määratud.³⁵

Distsipliin (selle all mõistis Ribbing valdavalt vastastikust tervitamist) jättis soovida, kuid muutus seda paremaks, mida lähemal oli Vene piir. Erandi moodustas ratsarügement Tartus, kus distsipliin oli eeskujulik.³⁶ 1922. aastal oli distsipliin võrreldes eelmise suvega teinud märgatavaid edusamme.³⁷

³¹ SkrA. Volym 67. Olof Ribbing. P.M. över vissa under resa i Estland gjorda iakttagelser. Stockholm den 30. juli 1921, 2–3.

³² Samas, 3–6.

³³ SkrA. Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Estland. Stockholm den 4. februari 1923, 1, 5.

³⁴ SkrA. Volym 67. Olof Ribbing. P.M. över vissa under resa i Estland gjorda iakttagelser. Stockholm den 30. juli 1921, 6–7; Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Estland. Stockholm den 4. februari 1923, 2.

³⁵ SkrA. Volym 67. Olof Ribbing. P.M. över vissa under resa i Estland gjorda iakttagelser. Stockholm den 30. juli 1921, 6; Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Estland. Stockholm den 4. februari 1923, 2.

³⁶ SkrA. Volym 67. Olof Ribbing. P.M. över vissa under resa i Estland gjorda iakttagelser. Stockholm den 30. juli 1921, 7–8.

³⁷ SkrA. Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Estland. Stockholm den 4. februari 1923, 4–5.

Ohvitserkonna asjas märkis Ribbing, et kummalisel kombel vastanduvad Vene armeest rekruteerunute arusaamad ja harjumused sagedasti Eesti muidu demokraatlikele eluvormidele. Laidoneril, kes oli küll aktiivsest teenistusest tagasi tõmbunud, oli sõjanduse vallas siiski suur mõju. Sõjaminister oli "tema mees".³⁸

Sõjaminister Jaan Soots oli tuntud kui väga intelligentne inimene. Kindral Aleksander Tõnissoni peeti võimekaimaks kõrgemaks ohvitseriks tegevteenistuses. Tema järglane I diviisi ülema kohal kindral Otto Heintze polnud nii hea reputatsiooniga. II diviisi ülemast kindral Ernst Põdderist teadis Ribbing, et ta on väga haritud mees, kuid liikus kuuldus, et tal oli nõrkus kangema kraami suhtes.³⁹

Lätile pühendatud p.m. oli oluliselt lühem kui see, mis Eestit käsitles, ja algas konstateeringuga, et see sisaldab uut informatsiooni lisaks sellele, mis kindralstaabil juba teada (ja mis leidnud üldjoontes kinnitust), täpsustamata, millest jutt. Sundaja pikkus oli kindlaks määramata nagu Eestiski ja ohvitseride täiendusõppe vajadus suuremgi kui Eestis, kuna neid, kes olid omandanud sõjalise väljaõppe enne maailmasõda, oli väga vähe. Relvastuse ja varustuse poolest sarnanes olukord üldjoontes Eestiga.⁴⁰

Venemaa-poolne oht oli see, mida Eestis oli tunda kõikjal. Laialdased ringkonnad ei uskunud ja teatavatel juhtudel isegi ei lootnud, et riigi iseseisvus kestab kaua. Siiski kardeti rahulepingu otsest murdmist vähem, pigem korraldamata jõukude sissetungi. Välisministri erasekretär Johannes Markus, kes äsja oli naasnud Venemaalt, andis suvel 1921 Ribbingule ülevaate Venemaal valitsevatest oludest.⁴¹ Samas oli Eesti Vabariigi põlvnemine Venemaast Ribbingule peaaegu kõikides valdkondades teravalt silmatorkav. Erinevates ringkondades ja rahvakihtides elas igatsus restaureeritud Venemaa järele. Seevastu puudusid igasugused sümpaatiad eksisteeriva Nõukogude Venemaa suhtes.⁴²

Ohvitseride seas oli tihti entusiastlikult räägitud Valgest merest Musta mereni ulatuvast riikide liidust, kuid mööndud, et Poola oleks väikeriikidele vähe sobiv liitlane. Tundub, et 1922. aastal oli umbusk Poola suhtes tugevnenud.⁴³ Eesti ja Läti suhete kohta nentis Ribbing, et need pole seda laadi, et elanikkond tervitaks lähenemist heatahtlikkusega. Teatud meelepaha oli põhjustanud, et Soome polnud tahtnud eestlaste poliitikat toetada nii tugevasti kui loodetud. Seevastu väljendatakse kõikjal piirritut usaldust Rootsi pakutavate võimaluste ja tema heasoovlikkuse suhtes.⁴⁴

³⁸ SkrA. Volym 67. Olof Ribbing. P.M. över vissa under resa i Estland gjorda iakttagelser. Stockholm den 30. juli 1921, 9.

³⁹ Samas, 10.

⁴⁰ SkrA. Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Lettland. Stockholm den 4. februari 1923, 1-2.

⁴¹ SkrA. Volym 67. Olof Ribbing. P.M. över vissa under resa i Estland gjorda iakttagelser. Stockholm den 30. juli 1921, 11.

⁴² SkrA. Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Estland. Stockholm den 4. februari 1923, 5.

⁴³ SkrA. Volym 67. Olof Ribbing. P.M. över vissa under resa i Estland gjorda iakttagelser. Stockholm den 30. juli 1921, 12; Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Estland. Stockholm den 4. februari 1923, 5.

⁴⁴ SkrA. Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Estland. Stockholm den 4. februari 1923, 5.

Ainus riik, kelle suunas kõik Eestis vaatasid sümpaatiaga, oli Rootsi. Avaldati üksnes imestust, et Rootsi nii täielikult hoiab end kõrvale kõikidest probleemidest ida pool Läänemerd ja Botnia lahte. "Eestis valitses – vastandina sellele – kõikjal selge käsitus Põhja ja Soome lahte ümbritseva kolme riigi huvide ühtsusest," rõhutas Ribbing 1921. aastal.⁴⁵ 1923. aastal tõdes ta, et miski polnud suutnud kõigutada traditsioonilist ühtekuuluvustunnet Rootsiga. Sõjaväeringkondades oli korduvalt rõhutatud, et Rootsi sõjaväeatašee ametikoha loomist Eestisse vaadeldaks tänulikkusega. Või et vähemalt Rootsi sõjaväeatašee Helsingis võiks aegajalt jälgida sõjaväelisi arenguid Eestis.⁴⁶

Mis puutub poliitilisse olukorda Lätis, siis seal oli situatsioon Venemaa suhtes samasugune. Poola-vastased meeleolud nii ohvitserkonnas kui ka eraisikute hulgas olid aga tugevamad, samal ajal kui poliitiline juhtkond oli meeletatud tihedale koostööle Poolaga, seda ka sõjalises valdkonnas. Inglise ja prantsuse propagandat oli tunda kõikjal ja seda arendati Ribbingu arvates ilmselt sihiteadlikult ja jõuliselt. Sümpaatia Rootsi vastu oli suur, kuigi mitte nii silmatorkav kui Eestis.⁴⁷

MIS SAI EDASI

1923. aastal kohtus Olof Ribbing Varssavis mitmel korral Eesti sealse diplomaatilise asjuri Oskar Öpikuga, kes veel kevadel oli Stockholmi saatkonnas töötanud. Kord hakkas ta eestlasega Eesti tulevikuväljavaadetest rääkima. Ribbing arvas, et Eesti kõige suurem õnnetus ja puudus on vene vaim. Seda nägi ta kõigepealt meie sõjaväes. "...maal, kus rahvas talle kaebanud olla, et vabadus liiga palju maksab. Paljudel eestlastel olla sügavad mälestused ja peidetud kahetsused alles jäänud endisest Venemaast." Öpik leidis, et soovitav oleks, kui Eesti saatkond Stockholmis Ribbinguga edaspidi lähemat kontakti hoiaks: "Ta on Eesti tõsine sõber, kes tahab töötada Rootsi-Eesti kultuurilise lähenemise heaks ja kellel kõigis Stockholmi ringkondades head sidemed."⁴⁸

Ernst Leithammel sai Ribbingule osutatud abi eest Rootsilt sõjalise autasu.⁴⁹ Veelgi enam, 1923. aasta sügisel viibis ta koos Kurt Moliniga (kolleeg peastaabist, samuti alamkapten) Rootsis, et osaleda manöövritel. Rootsi ajakirjandus rõhutas, et see oli esimene kord, kui Eesti Vabariigi ohvitserid olid Rootsis ametliku ülesandega. Külaskäigu initsiaatoritena nimetati Rootsi kindralstaabi ohvitseri, kes viimastel aastatel sõjaajaloolastena Eestit olid külastanud.⁵⁰ Üks

⁴⁵ SkrA. Volym 67. Olof Ribbing. P.M. över vissa under resa i Estland gjorda iakttagelser. Stockholm den 30. juli 1921, 12.

⁴⁶ SkrA. Volym 74. P.M. rörande militära förhållanden i Estland. Stockholm den 4. februari 1923, 5.

⁴⁷ Samas, 2–3.

⁴⁸ ERA, f 957, n 12, s 362, l 184; vt ka Mamers, O. Kahe sõja vahel. Stockholm, 1957, 77–78.

⁴⁹ Vabariigi Valitsuse koosolekute protokollid 1923. Tallinn, 1924, 16. veebruar, protokoll nr. 14, XII, 2; Svenska Dagbladet, 1923, 7. okt.

⁵⁰ Svenska Dagbladet, 1923, 7. okt.

selliseid oli kindlasti Olof Ribbing. Molin ja Leithammel jõudsid Stockholmi 20. septembril ja sõitsid sealt edasi Göteborgi, kus nad manöövrite ajaks võeti Göta suutükiväerügemendi teenistusse.⁵¹ Eesti esindaja Skandinaavias Eduard Virgo nimetas seda “ennejuhtumata erandiks”, et teise riigi sõjaväelastel lubati “Rootsi sõjaväes teenides Rootsi sügismanöövritest osa võtta”.⁵² Manöövrite lõpul andis Rootsi kuningas Eesti ohvitseridele audientsi ja väljendas rõõmu, et ta neid manöövritel näeb. Lisaks manöövritest osavõtule oli Molini ja Leithammeli ülesandeks tutvuda Rootsi sõjaväelise organisatsiooni, eriti intendantuuri- ja sõjaväelase seadusandlusega.⁵³ Stockholmis võimaldati neil tutvuda kõigi huvipakkuvate küsimustega ja kõik vajalikud materjalid said nad kohe. Virgo rõhutas, et Eesti ohvitseride oli “ütlemata lahkelt vastu võetud ja neile rohkem näidatud, kui kellelegi võõrale sõjaväelasele siamaani, isegi rohkem kui soomlastele”.⁵⁴

See kontakt Eestiga ei jäänud Olof Ribbingule viimaseks. Ajavahemikus detsembrist 1924 kuni septembrini 1927 õpetas ta sõjaajalugu ja strateegiat Soome kõrgemas sõjakoolis.⁵⁵ Aastavahetusel 1926/27 ilmus läbi ajakirja Sõdur mitme numbriga artikkel Narva lahingust.⁵⁶ Artiklit avaldades oli toimetuse eesmärk vastustada senist sõjaajalooliste sündmuste käsitlemist Eestis, mida oli tehtud “liig ühekülgelt ja sihilikult, peamiselt Saksa ja Suur-Vene imperialistlike ja šovinistlike tungide ja püüete vaatekohast”. Sissejuhatavalt tutvustati ka Olof Ribbingu isikut.⁵⁷ Ajakirja selles numbris, kus artikkel ilmuma hakkas, oli esikaanel Karl XII pilt.

Nimetatud artikkel moodustas aga otsekui omamoodi sissejuhatuse samal kevadel 7.–9. maini toimunud Soome kõrgema sõjakooli järjekordsele õppereisile Eestisse. Soomlased saabusid kahel kahurlaeval, kokku 60 õpilast.⁵⁸ Õppereisist võtsid osa kõrgema sõjakooli noorem ja vanem kursus, samuti mõned kõrgema insenerivägede kooli õpilased, kooli ülem ooberst Lennart Oesch ja veel mõned õppejõud. 8. mai hommikul siirduti Narva, kust naasti 9. mai hommikul. Õppereisi hing oli Olof Ribbing. Tema oli see, kes väljasõidul lahinguväljadele andis ülevaate kunagi toimunud. Vastates lõunasöögil 1. jalaväerügemendi kasiinos Narva linnapea tervituskõnele, sõnas ta: “Narva on sümbol, on tunnistaja – kuidas peab tegutsema, kuidas sõdima. Siin juba Põhjasõjas võitlesid rootslased, soomlased, eestlased, taanlased jne. teineteise kõrval...”⁵⁹

⁵¹ ERA, f 957, n 12, s 362, l 213.

⁵² Samas, l 149.

⁵³ Samas, l 213; Svenska Dagbladet, 1923, 7. okt.

⁵⁴ Vaba Maa, 1923, 10. okt; ERA, f 957, n 12, s 362, l 85.

⁵⁵ Den introducerade Svenska adelns ättartavlor, 295.

⁵⁶ Ribbing, O. Narva lahing 1700. a. – Sõdur, 1926, 50–51, 1091–1097; 52, 1138–1142; 1927, 1–2, 34–37; 3, 50–52. See ei jäänud tema viimaseks kaastööks Sõdurile (vt Ribbing, O. Põhja-maade sõjakunst. – Sõdur, 1928, 41–42, 1156–1158; 44, 1123–1228).

⁵⁷ Sõdur, 1926, 50–51, 1091.

⁵⁸ Päevaleht, 1927, 7. mai.

⁵⁹ M. T. Soome Kõrgema Sõjakooli õppereis Eestisse. – Sõdur, 1927, 20–21, 481–483.

Nagu Oesch intervjuus Päevalehele ütles, sai õppematk teoks Ribbingu initsiatiivil. Ühtlasi kasutati “selle kõrval ka soodsat juhust eesti sõjaväe õppeasutuste ja õppesüsteemiga tutvuneda. Väga meeldiv on ka sõprussidemeid luua Eesti sõjaväejuhtidega ja tugevdada vennasrahvaste sõjavägede koostöö aluseid.”⁶⁰ Soomlaste külaskäigule järgnes kohe ka Eesti sõjakoolide õpilaste sõit Helsingisse, kust jõuti tagasi 17. mai hommikul.⁶¹

*

Lõpetuseks üks tõdemus ja paar spekulatsiooni.

See tõdemus kehtib muide ka Rootsi-Eesti suhete kohta üldse: pelgalt Soome-Rootsi koostöö võinuks jääda üksnes Põhjamaade raamesse ja kiskunuks Soome eemale Balti riikidest. Seda viimased ei tahtnud. Soome-Eesti koostöö jäänuks aga Baltikumi piiridesse, millele järgnenuks Soome-Rootsi põliste sidemete nõrgenemine. Eesti-Rootsi suhted olid neist ohtudest vabad. Ainult see suhe sai ja saab olla Balti-Skandinaavia koostöö telgjooneks. Läti-Rootsi vahekord on ja oli Eesti-Rootsi suhetega võrreldes juba kõrvalisem, Eesti-Taani oma samuti.⁶²

Ja esimene spekulatsioon ehk oletus. Nagu Turtola raamatust ilmneb, aktiivseerus Rootsi ja Soome ohvitseride koostöö 1925. aastal, pärast Soome presidendi Lauri Relanderi visiiti Stockholmi.⁶³ Ribbingu ekskursioon Narva Soome kõrgema sõjakooli õppuritega mahub ilusasti neisse raamidesse.

1930. aastal ilmus Rootsis raamat, mis kandis pealkirja “Kas – või. Rahu- ja kaitseprobleemi asjalik valgustamine”.⁶⁴ Teos püstitas küsimuse, **kas** koos Rahvasteliiduga püüda alal hoida Läänemere ümber kujunenud, Rootsile soodsat olukorda ja sõlmida kokkulepe eesmärgiga toetada Soomet **või**, jäädes eemale Rahvasteliidu sanktsioonidest ja rikkudes nii moraalselt kohustusi, mis sellesse liitu asudes võetud oli, jätta Soome oma saatuse hooleks ja ajada edasi isolationistlikku neutraliteedipoliitikat. Antingeni–Eller-grupp oli seisukohal, et kui Rahvasteliit rakendab Läänemere regioonis agressorivastaseid sanktsioone, peab Rootsi valmis olema neis osalema. Teos esindas grupi noorte sõjaväelaste seisukohti. Lõpliku lihvi andis teosele Olof Ribbinguga ühealine Helge Jung, nagu temagi Brunkebergi klubi aktiivne liige 1920. aastail⁶⁵, Teise maailmasõja aegne Rootsi armee ülemjuhataja.

1930. aastate esimesel poolel oli Jung Rootsi kaitsekomisjoni sekretär sõjaväeküsimustes ja üldse sekretariaadi “tugev mees”.⁶⁶ Komisjon jõudis seisukohale, et

⁶⁰ Päevaleht, 1927, 9. mai.

⁶¹ Päevaleht, 1927, 18. mai; M. T. Võõruskäik Soome. – Sõdur, 1927, 20–21, 484–488.

⁶² Jaanson, K. Põhjalvalgus või fatamorgaana? Balti-Skandinaavia liidu idee ja koostöö süünd ühest suurest sõjast teiseni. – Akadeemia, 1990, 9, 1901.

⁶³ Turtola, M. Från Torne älv till Systerbäck, 67–73.

⁶⁴ Antingen – eller. Freds- och försvarsproblemet i saklig belysning. Utgiven under redaktion av Helge Jung. Stockholm, Ny militär tidskrift bokförlag, 1930.

⁶⁵ Historisk tidskrift, 1967, 3, 405.

⁶⁶ Turtola, M. Från Torne älv till Systerbäck, 111, 125.

solidaarsuskaitse on tähtsam kui neutraliteedikaitse, ja lähtus põhimõttest, et osavõtt Rahvasteliidu poolt Läänemere regioonis rakendatavatest sanktsioonidest on Rootsi huvides. Kõne alla võisid tulla kolm piirkonda: esimene – Soome, teine – Själland Taanis ja kolmas – Balti riigid, täpsemalt Eesti ja Läti. Seejuures oli Soomel ja Själlandil absoluutne prioriteet Eesti ja Läti ees. Tõsi, Turtola arvab, et Rootsi osavõtt sanktsioonidest Baltikumis oli täiesti välistatud.⁶⁷

Miks ma aga sellest nii pikalt kirjutan? Aga seepärast, et Rootsi oli valmis juba 1930. aastail osalema regionaalses julgeolekusüsteemis ja selle väljakujundamisel. Aga mida see NATOgi ajaloolises perspektiivis praegu muud on?

Ja teine spekulatsioon ehk oletus. Teatavasti on Jari Leskinen veendunud, et Soome ja Eesti sõjaline koostöö saavutas 1930. aastail kõrgeima taseme, milleni on võimalik jõuda ilma vormilise liidulepinguta. Miskipärast hoogustus see koostöö just 1930. aastal, pool aastat pärast Rootsi kuninga Gustav V visiiti Eestisse.⁶⁸ Leskinen seda seost ei näe ega sellele ei viita, kuid mind see intrigeerib.

⁶⁷ Turtola, M. Från Torne älv till Systerbäck, 139–140.

⁶⁸ Leskinen, J. Vendade riigisaladus, 110–124.

OLOF RIBBING IN ESTONIA IN 1921–1922

Kaido JAANSON

The military contacts and co-operation of Sweden, Finland and Estonia between the First and Second World Wars have given material for two monographs, one on the Swedish–Finnish and the other on the Finnish–Estonian relationships. If we were to analyse the Swedish–Estonian military ties of that time, we would obviously have to start with the military historian Olof Ribbing (1887–1964), who in summer 1921 arrived in Estonia to do research on the military activities of Karl XII. At the same time Ribbing was also socially active in Sweden: he belonged to the military who took a lively interest in the political situation on the eastern coast of the Baltic Sea. He submitted thorough reports to the Swedish Royal General Staff on his visits to Estonia in 1921–1922. In these he gave an overview of and analysed the organisation of the Estonian state and its domestic political situation, the situation in the army and Estonia's international status, especially the relationships with Russia. The document on Latvia commented on the current situation in that country, analysing in what way that differed from or was similar to the situation in Estonia. Ribbing's interest in Estonia continued later as well and his contacts with this country did not cease. Thanks to him, in 1923 two Estonian officers participated in military manoeuvres in Sweden and familiarised themselves with the military organisation there. In 1927 Ribbing helped to bring new life into the military contacts between Finland and Estonia. Ribbing's activities can be regarded as the start of the Swedish–Estonian military contacts in the inter-war period.